

MODEL POLITIČKOG SUSTAVA

POLITICAL SYSTEM MODEL

*Mijo Biličić*Pomorski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, Hrvatska
Faculty of Maritime Studies, University of Rijeka, Rijeka, Croatia*Sažetak*

Autor izlaže razvoj bitnih pojmova političkog sustava i držeći se teorije sustava konstruira model političkog sustava u više oblika. U razvoju pojmova početno izlaže Montesquieovu koncepciju o odnosu između društveno-ljudske ukupnosti i oblika političke vlasti. Zatim iznosi diferencirani i reintegrirani društveni sustav i zone interpenetracije T. Parsonsa. Dalje skicira model političkog sustava D. Eastona te na kraju opisuje razrađen usporedni politički model G. Almonda. Polazeći od tih i drugih teorijskih dostignuća, autor konstruira model političkog sustava u nekoliko oblika koji su razvrstani na sustave s nekontroliranom i jedinstvenom te kontroliranom i podijeljenom moći. Dva su oblika autokratski i totalitarni sustavi, a četiri oblika su razni aspekti demokratskog sustava. Od mnoštva izravnih veza i povratnih utjecaja utvrđene su one povezanosti koje određuju politički sustav.

Uvod

O teorijskim pitanjima političkog sustava u svijetu i u nas ima mnogo neslaganja i malo znanstvenih radova. Jedni misle da postoji samo politički poredak, ali ne i sustav. Drugi politički sustav gotovo izjednačuju s pravnim sustavom ili teorijom razvoja. Treći smatraju da je politički sustav toliko složen i isprepleten da se ne može izdvojiti kao poseban. Četvrti su pak uvjereni da o toj tematici mogu pisati samo poznate ličnosti. Ishod je svega toga onemogućavanje onima koji zastupaju drukčije koncepcije da objavljuju radove. Gušenje rasprave i sužavanje stvaralačkih mogućnosti nije nikada riješilo ni jedan znanstveni problem.

Smatramo da je problematika političkog sustava ključna za politologiju, da politički sustav postoji kao zaseban sustav i stvarnost, te da je moguće i prijeko potrebno suvremenim pristupom utvrditi njegove bitne teorijske pojmove i odrednice. Jedan od mogućih suvremenih pristupa jest modelski pristup kojim ćemo pokušati izdvojiti pozitivna dostignuća i bitne funkcionalne elemente

Abstract

The author has presented us with the development of political system essential terms and, holding on to the theory of the system, has constructed several forms of political system models. In presenting the development of terms, he starts with Montesquie's concept of the relationship between the human entirety and political authority forms. Then follows T. Parson's differentiated and reintegrated social system and interpenetration zones. Next is a general outline of D. Easton's political system model, and finally a description of G. Almond's elaborated parallel political model.

Starting from the aforementioned as well as some other theoretical achievements, the author has constructed several forms of his political system model, all of them being divided in the uncontrolled unitary and the controlled divided power systems. Two of the forms feature autocratic totalitarian systems and four of them are different aspects of a democratic system. Out of a series of direct links and feed-back influences, the study has determined the connections a political system is determined by.

političkog sustava. Najprije ćemo iznijeti faze razvoja pojmova, a zatim oblike modela političkog sustava.

Montesquieovi pojmovi političkog sustava

Charles de Montesquie prvi je nama značajan autor koji u duhu novoga vijeka izlaže politički sustav. Strukturu njegovih osnovnih pojmova političkog sustava izvest ćemo iz njegova koncipiranja i razrade despocije, monarhije i republike.

Prema Montesquieuu, društveno-ljudska osnova despocije je strah od prirode, od drugih ljudi i od vlasti. Podanici nisu sigurni za svoj život, a despot se stalno boji spletaka, urota i pobuna. Despocije se najduže održe u zemljama velikog prostranstva, tople klime i intenzivne religije. U despocijama jedan čovjek vlada prema vlastitu nahodaženju i bez ograničenja. Despocije propadaju uništenjem od vanjskog neprijatelja, unutarnjim rastrojstvom i pobunom naroda.

Društveno-ljudska osnova monarhije je nejednakost, prosječnost većine i elitnost manjine

čiji su pripadnici ambiciozni, lijepi, časni, neobični i poslušni vladaru. Čast se stječe u dodiru sa svijetom i u životnoj praksi. Monarh vlada prema zakonima, a kada počne vladati samovoljno, monarhija propada. Monarhiju upropaštava i korupcija plemstva te siromaštvo naroda.

Društvenoljudska osnova republike ljubav je prema domovini, zakonima i jednakosti. Politička osnova republike su slobodni građani. Republika traži od pripadnika naroda pokoravanje zakonima, samoodricanje i radišnost, traži da sami zarađuju i da ne žive na račun drugog. Svaki je čovjek sklon zloupotrebi vlasti. Zato je prijeko potrebno da se u republikanski poredak ugradi ograničavanje i nadzor jedne vlasti od druge. Zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast valja povjeriti odvojenim osobama, a ako jedna osoba ili tijelo obavlja sve te vlasti, tada nema slobode. Republike propadaju kad se u većine građana izgubi građanska vrlina /1/, /2/.

<i>Despocija</i>	<i>Monarhija</i>	<i>Republika</i>
neograničena vlast jednog čovjeka	zakonom ograničena vlast jednog	podjela vlasti na tri skupine osoba
pasivan narod	aktivna poslušna elita	aktivni slobodni građani
strah strast	čast vjera	razum zajedništvo
Ljudska ukupnost		

Slika 1. Montesquieovi pojmovi političkog sustava

Politički sustav u diferenciranom i reintegriranom društvu

Montesquie politički sustav zasniva na ukupnoj ljudskoj društvenosti, koja nije izdiferencirana i određena snagom segmenata. Talcott Parsons razrađuje i izlaže diferenciranu društvenost u obliku sustava i odnosa s političkom sferom.

Društveni poredak zasniva se na zajedničkoj igri normativnih djelovanja, ali i na općim motivima strukturiranim kroz institucionalizirani i internalizirani kolektivno dodijeljeni vrijednosni obrazac /3/, /4/. Na kritike da njegova "normativna paradigma" nije životno ukorijenjena, Parsons odgovara pribjegavanjem sustavnim pojmovima. Njemu je interno uravnoteženje manje važno

od razgraničenja između sustava i složene okoline. Vrijednosti, norme, motivi i resursi kao komponente djelovanja postaju ostvarenja izdiferenciranih funkcionalnih sustava, od kojih je društveni sustav najistaknutiji.

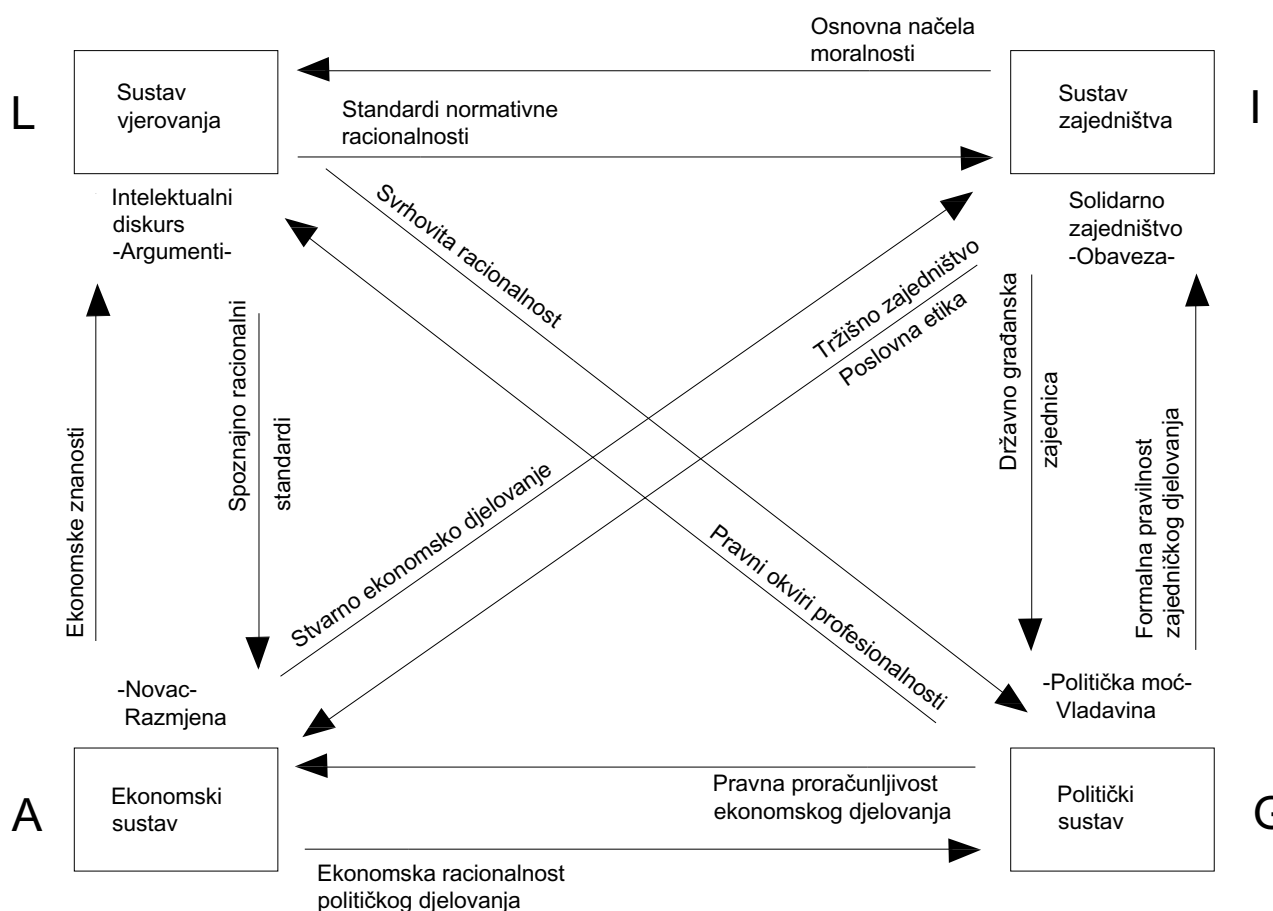
Opći sustav akcije dodjeljuje funkciju održavanja vrijednosti (L) kulturnom sustavu, funkciju integracije (I) društvenom sustavu, funkciju postavljanja ciljeva (G) sustavu osobnosti i funkciju prilagođivanja (A) fizičkoorganskom supstratu. S društvenog stajališta dodjeljuje funkciju održavanja vrijednosti sustavu vjerovanja, funkciju integracije sustavu zajedništva, funkciju postavljanja ciljeva sustavu politike i funkciju prilagođivanja sustavu ekonomije. Generalizirani mediji komunikacije kao što su novac (ekonomija), moć (politika), utjecaj (zajednica) i vrijednosti (kultura) jamče međusustavnu i unutar-sustavnu koordinaciju, a ustrajnost vrijednosti drži društveni sustav u jedinstvu.

Analički diferencirani sustavi vjerovanja, zajedništva, ekonomije i politike stvaraju poredak i omogućuju razvoj na osnovi procesa interpenetracije /5/. Shema interpenetracije prikazana je na slici 2.

Interpenetracija ekonomskog sustava i sustava zajedništva moguća je ako zajednica samo djelomično prodire u ekonomsko stjecanje, djelomično zato što je sfera zajedništva u suprotnosti sa sferom ekonomskog stjecanja. Nema mosta između bratske dužnosti zajedništva i prisile utilitarnog djelovanja. Ekonomska sfera ne može dati zajedničke normative poretku. Takav poredak može nastati samo tamo gdje dođe do uzajamnog djelovanja zajedništva i stjecanja te do stvaranja tržišne zajednice, kao što se dogodilo na Zapadu /6/.

Tržišna zajednica nije prijenos etike srodstvene zajednice na ekonomsko djelovanje, a nije ni ostvarenje zajedničkih obveza kroz utilitarno djelovanje, već je svojevrsan spoj tradicionalne etike s utilitarnim zakonima, do kojega dolazi u zoni interpenetracije u kojoj se obje sfere međusobno preklapaju i djelomično prihvaćaju pravila i motive one druge.

Ako se društveni poredak stvara samo ekonomskim zakonitostima, to vodi razaranju tradicionalnog (partikularnog) poretka i stvaranju anomalije, ali ne vodi stvaranju samodjelatnoga društvenog sustava u koji je uključena sila etičke regulacije. Etičko zajedništvo kao drugi izdiferencirani sustav, mora biti očuvano u

Slika 2. Zone interpenetracije socijalnog sustava
Izvor: Münch, 198:130.

obiteljskim, religijskim, stručnim i političkim jedinicama, mora unositi svoje norme u krugove poslovnih partnera. Da bi prenosivost etičkog zajedništva bila moguća, ono se mora generalizirati i tako zadržati svoju funkciju moralnog usmjeravanja djelovanja.

Analitičko-funkcionalni sustavi imaju više empirijskih socijalnih jedinica s kojima su povezani. Zajedničko ekonomsko djelovanje nije ograničeno srodstvom ili razmjenom sa strancima, već je moguće pod političkim, religijskim i čisto privrednim drugarstvima. U ista empirijska jedinstva uključeni su razni analitički sustavi i to omogućuje prijelaz generaliziranih ostvarenja jednog analitičkog sustava na konkretna djelovanja u drugom. Tako se zajednička etika može specificirati u poslovnu etiku i preko osobnih odnosa ostvariti ekonomsku racionalnost.

Dakle, interpenetracija analitičko-funkcionalnih sustava zajedništva i ekonomije omogućuje širenje solidarnosti i ekonomske racionalnosti, a

da se ne izgubi ni jedno od njih. Uspostavljeno je djelovanje istodobno moralno i utilitarno, a porast solidarnosti vrlo često je uvjet ekonomske racionalnosti.

Interpenetracija ekonomskog sustava i sustava vjerovanja omogućuje prodor intelektualno racionalnih standarda u ekonomsko djelovanje. Racionalni standardi generaliziraju se odvajanjem vjerovanja od konkretnih socijalnih jedinstava i stvaranjem posebnog sloja inteligencije. Racionalni standardi uspostavljaju se kao opće forme za bilo koju materiju ekonomskog djelovanja. Argumenti postaju generalizirani medij sustava vjerovanja i u tom općem obliku mogu se prenijeti na ekonomska, politička i društvena djelovanja i to u međuovisnosti vremena, situacije, predmeta i osobe. S druge strane, novac kao generalizirani medij razmjene pretpostavka je nastanka ekonomske znanosti koja omogućuje metodičku proračunatost ekonomskog djelovanja.

Interpenetracija ekonomskog i političkog sustava omogućena je pravom, ugovorom i

političkom moći kao generaliziranim medijima koji prožimaju konkretno ekonomsko djelovanje. Generalizirano pravo posljedica je intelektualne racionalizacije nastale interpenetracijom političkog sustava i sustava vjerovanja. Prodiranje ekonomskog u politički sustav znači vođenje političkih ureda pomoću ekonomske racionalnosti koja je razvijena širenjem gospodarske računice.

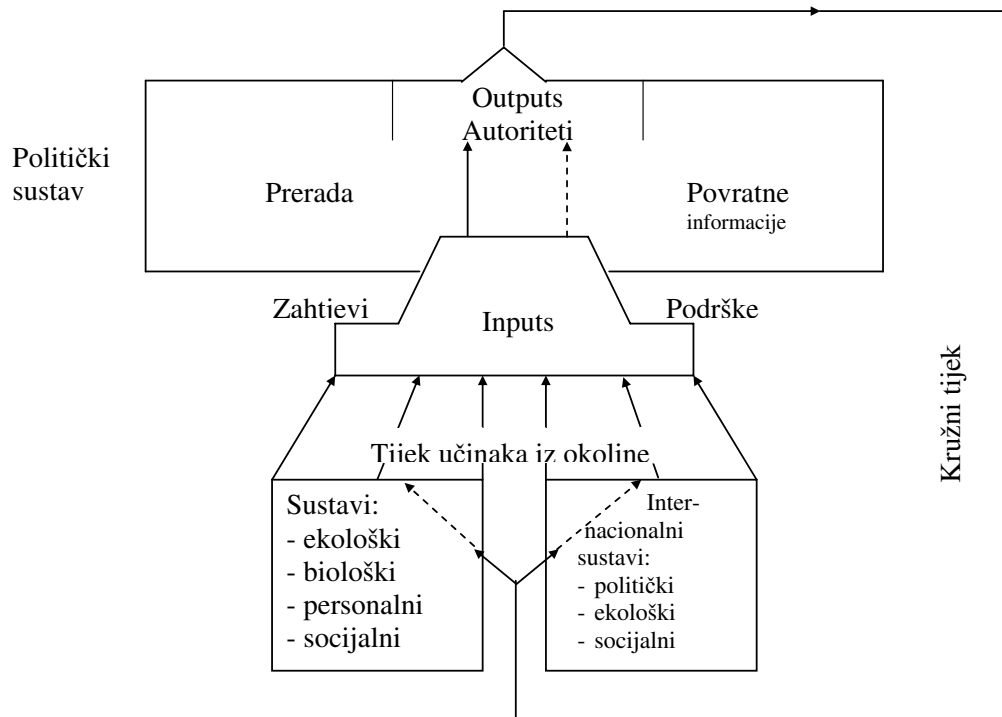
Interpenetracija sustava zajedništva i političkog sustava konstituira državnograđansku zajednicu i formalnu pravnost zajedničkog djelovanja. To pod pretpostavkom da su dovoljno generalizirane zajednička etika i obveze prema zajednici te da su pravo i politička moć odvojene od konkretnih socijalnih jedinica. Prekoračenje uskih granica partikularnog zajedništva i univerzalizacija zajedničkih odnosa znači specifikaciju etike na pravo, znači gubitak nepisane običajnosti i širenje formalno-pravnog reguliranja. Uz to gube se konkretni zajednički osjećaji, izravne veze i neposredno odlučivanje, a dobiva se na svladavanju nekih ograničenosti, dobiva se proširenje dosega zajednice i dosega političkog sustava.

Eastonova koncepcija političkog sustava

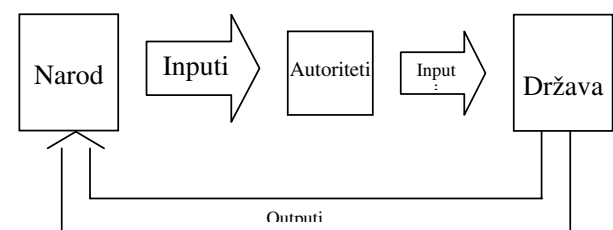
Na Parsonsova se promišljanja svojom koncepcijom i modelom političkog sustava

nadovezuje David Easton /7/. Prema njemu, politički je sustav posebno izdiferenciran dio društva u kojem se vrijednosti i dobra autoritativno raspodjeljuju. Te autoritativne odluke zahtijevaju obvezujuće važenje za čitavo društvo i radi njihova provođenja potrebna je mogućnost sankcija. Za razliku od Parsonsa koji politički sustav vidi kao sustav općeg nametanja pravnih pravila profesionalnom, ekonomskom i zajedničkom djelovanju, Easton je djelovanje političkog sustava proširio izvanpravnim oblicima političke moći, sve je ostale sustave podijelio na unutarnje i vanjske i obuhvatio nazivom okolina (v. sl. 3.), a kružni tijek od društva k državi i od države k društvu reducirao je na *inpute* koji idu od naroda preko autoriteta do države te na *outpute* kao odluke države koji se isporučuju narodu (v. sl. 4.).

I Eastonu je, kao i Parsonsu, na prvome mjestu pitanje održanja sustava s obzirom na stalnu promjenu okoline. Politički je sustav otvoren i prilagodljiv te reagira na temeljne smetnje iz okoline pojačavanjem ili suzbijanjem određenih djelovanja i, prema potrebi, mijenjanjem ciljeva i struktura. Tako koncipiran, politički je sustav univerzalan i vrijedi za političke sustave u plemenskim i industrijskim društvima, a totalitarna ili demokratska forma sustava nema teorijsko značenje, već je više empirijsko pitanje.

Slika 3. Širi model političkog sustava D. Eastona
 Izvor: Thiery, 1994:214

Slika 4. Uži model političkog sustava D. Eastona
Izvor: Heywood, 2002:19

Najčešći okolinski utjecaji na politički sustav jesu zahtjevi i podrške. Usporedno s ostvarivanjem podrške, npr. iskazivanjem odanosti ili plaćanjem poreza, postavljaju se i zahtjevi, npr. za sniženjem poreza ili obustavom vojnog angažmana. Zahtjevi i podrške su konkretni impulsi za djelovanje sustava. Te impulse politički sustav preoblikuje u *outpute* ili u zakone i naredbe koji određuju društvena ponašanja. *Outputi* djeluju na okolinu i na *inpute* najmanje toliko koliko to iskazuje povratna veza kao reakcija okoline. Zakon koji je važeći ili se donosi, dovodi u povlašten položaj određene grupe i oštećuje druge, te ih potiče da u podrške uključe nove zahtjeve, npr. za promjenom zakona, smanjenjem podrške ili otporom. Time se zatvara kružni tijek i vlada može reagirati tako da promijeni zakon, osigura druge potpore, preispita politiku itd.

Da bi politički sustav normalno funkcionirao, moraju se provoditi dvije njegove osnovne funkcije. Prva je u tome da vodeći autoriteti moraju uočavati prave probleme i donositi prave odluke, a druga da se moraju brinuti o mjeri prihvaćanja obveza građana i organizacija. Politički sustav mora postizati funkcionalne učinke za društvo, njegove odluke moraju tome odgovarati i ne mogu biti proizvoljne i voluntarističke. Poremećaji nastupaju ako ne djeluje povratna veza pa se donose neodgovarajuće odluke, ako mnoštvo zahtjeva preoptereći vladu i njezin kapacitet odlučivanja i ako odluke nisu prihvaćene od većine građana i slabo se provode (kriza legitimiteta) /8/.

Almondovi pojmovi političkog sustava

Gabriel Almond nadovezuje se na Eastona i svojim modelom političkog sustava uvodi u usporednu političku znanost bihevioristička i sustavno teorijska dostignuća, nadvladava neke ograničenosti usporedne znanosti o vladavini i pridonosi razvoju opće teorije političkog djelovanja. Njegova studija *The politics of the developing areas* objavljena 1960., postala je klasično

djelo kojim su utvrđeni okviri analize usporednog izučavanja političkih sustava.

Opća obilježja svih političkih sustava, prema Almondu, jesu: 1. Svi politički sustavi imaju političku strukturu i raspolažu s pravilnim formama djelovanja posredstvom kojih održavaju politički poredak. Te strukture mogu od zemlje do zemlje biti više ili manje formalizirane i izdiferencirane, ali svagdje su nazočne. 2. Almond od Parsonsa i Eastona preuzima postavku da je politički sustav jedan od podsustava društva sa svojim specifičnim funkcijama, a dalje razrađuje političke *input-output*-funkcije. Četiri *input*-funkcije su politička socijalizacija i regrutacija te interesna artikulacija i agregacija. Tri *output*-funkcije su donošenje, primjena i tumačenje pravila.

Političkom socijalizacijom građani preko roditelja, rodbine, prijatelja, učitelja, svećenika i medija razvijaju osnovne stavove o političkom sustavu i osnovna mjerila za ocjenjivanje političkih uloga. Socijalizacija određuje kako se građani odnose prema političkim događajima.

Regrutacijom se građani uvode u specijalizirane političke uloge (npr. za rad u stranci, kao pripadnici elite). Politička artikulacija obuhvaća mehanizme izražavanje potreba i interesa građana i skupina te mogućnosti da iskazani interesi postanu dio procesa odlučivanja. Agregacija je povezivanje izraženih pojedinačnih interesa i njihovo uključivanje u politički sustav, npr. preko interesnih skupina ili političkih stranaka. Agregacija je filter za interese i brana koja sprječava preopterećenje sustava prevelikom brojem suprotnih i partikularnih interesa. Politička komunikacija je sustav medija kojim se prenose informacije iz društva u politiku i obratno. *Output*-funkcijama odgovara klasična podjela države na legislativu, egzekutivu i judikativu.

Almondova je zasluga što je razvio opći model kojim se različiti politički sustavi mogu analizirati i učiniti pristupačnim za usporedbu. Uz iznijeti doprinos definiranju i istraživanju *input*-funkcija, u novijim radovima značajno pridonosi definiranju *output*-funkcija. Tako razlikuje /9/ četiri tipa upravljačkih napora i upravljačkih učinaka političkog sustava, označavajući ih kao ekstraktivnu, distributivnu, regulativnu i simboličku performansu.

Pojam *extractive performance* odnosi se na pitanje kojim se sredstvima (npr. porezom ili vojnom obvezom) opskrbljuje politički sustav kako bi

imao financijskih, personalnih i materijalnih resursa za provođenje svojih zadataka. *Distributive performance* označava oblik i način kako se dobra i službe dijele u društvu, koje su grupe pritom na dobitku, a koje su pogođene. *Regulative performance* označava domet državno oblikovanih zahtjeva prema društvu te poticajne i prisilne mjere kojima se ti zahtjevi provode. *Symbolic performance* je učvršćivanje identiteta pomoću vanjskih formi, a radi povećanja integracijskog kapaciteta političkog sustava (npr. politički govori, vojne ceremonije, zastave).

U političkom sustavu nema jamstva da će odluke voditi onim učincima kakve očekuju donositelji. To Almond iskazuje razlikovanjem pojmova *outputs* i *outcomes*. *Outcomes* mu označava stvarne rezultate upravljačkih napora i provođenja u političkom sustavu.

Na primjeru odluka u vezi s atomskom energijom, to znači sljedeće: *outputs* je odluka vlade da ukine atomske centrale, a *outcomes* je stvarna mogućnost provođenja te odluke i koliko se brzo i stvarno mogu svladati otpori i proizvesti zamjenska energija.

Te definirane pojmove slaže Almond u svoj model političkog sustava (prikazan na sl. 5.). Taj model od 1970-ih određuje svojevrsno težište političke znanosti i teorijsko polazište za brojne usporedne studije.

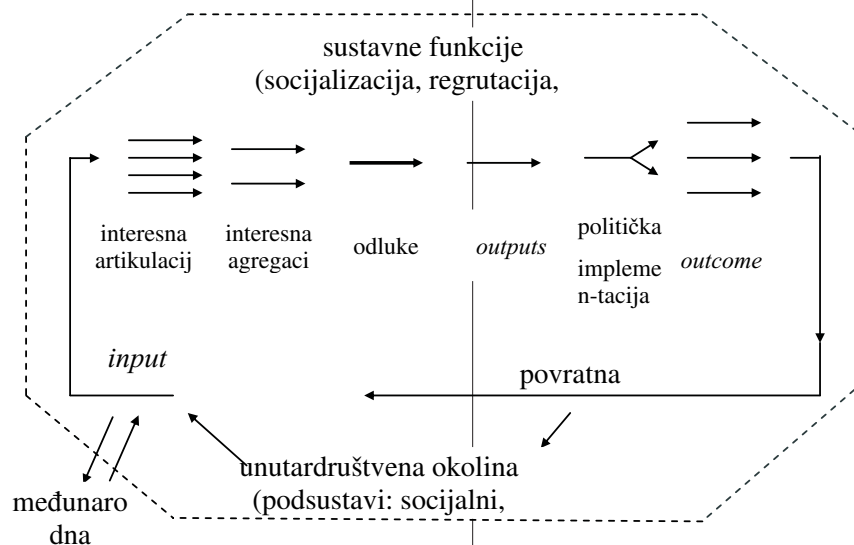
Različit broj strelica iskazuje stvarni tijek od faze različitih interesa koji se izražavaju i povezuju pa se potom preko raznih političkih nositelja pretvaraju u odluke (zakone, naredbe).

Provođenje ili implementacija tih odluka događa se pod utjecajem unutarnjih i vanjskih aktera i mogućnosti da dođe do različitih rezultata (*outcomes*). Funkcije političke socijalizacije, regrutacije i komunikacije smještene su kao sustavne funkcije, što je u skladu s novijim Almondovim radovima.

Model političkog sustava

U znanosti model je obrazac kojim se spoznaje i oblikuje nešto zbiljsko i zorno prikazuje nešto što se izravno ne može opaziti. Model je konstrukt koji nije potpuno sukladan predmetu, ali mu u velikoj mjeri odgovara i omogućuje njegovo tumačenje ili čak proračunavanje. U politologiji je model teorijska reprezentacija empirijskih činjenica koja smjera boljem razumijevanju bitnih odnosa i interakcija /10/.

Politički sustavi obuhvaćaju mehanizme vladavine i institucije države te strukture i procese kroz koje oni uzajamno djeluju sa širim društvom /11/. Sa stajališta te povezanosti političke sustave možemo podijeliti na sustave jedinstveno usredotočene moći i sustave s kontroliranom i podijeljenom moći. Politički sustavi u kojima je moć u posjedu pojedinca, skupine ili organizacije nazivaju se despotski, diktatorski ili totalitarni. Politički sustavi s kontroliranom i podijeljenom moći nazivaju se konstitucionalni, demokratski i pluralistički sustavi ili režimi. Ti su sustavi povezani više i jače s društvom, u njima promjene teku sporo, ali temeljitije. Sustavi s jedinstveno usredotočenom moći manje su i slabije povezani

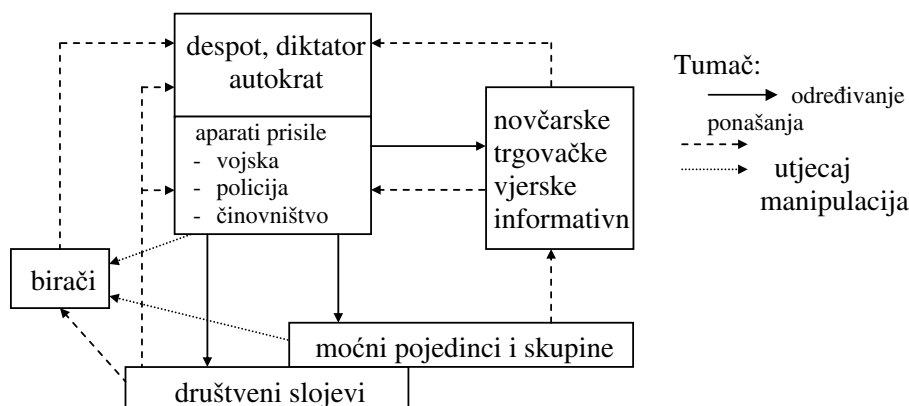
Slika 5. Model političkog sustava G. Almonda
 Izvor: Birle/Wagner, 1994:119.

s društvom, društvo im je često predmet prisilnog usmjeravanja radi održavanja povlastica ili preobrazbe, a elementi i strane društva najčešće su im instrumenti za ostvarivanje ekonomskih ili ideoloških ciljeva.

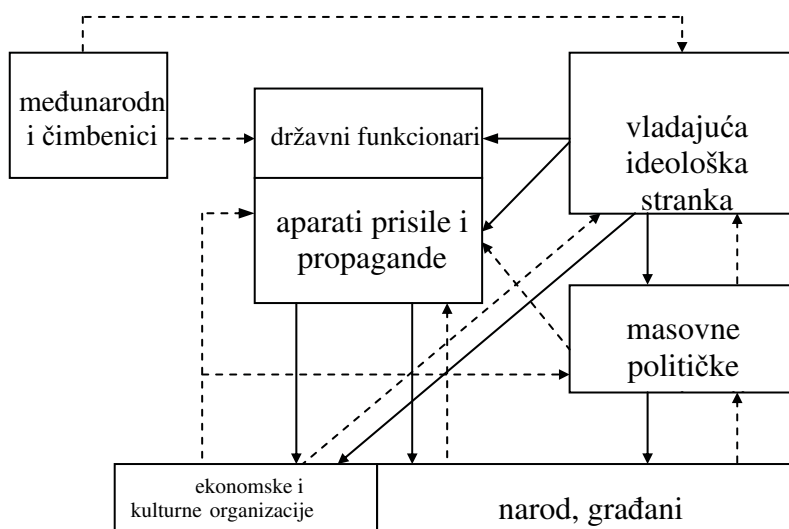
Model autokratskoga političkog sustava analitičkog je karaktera s realnim subjektima moći. Državna struktura na čelu s despotom, diktatorom ili autokratom ima nadmoć u mnogim područjima života, ali dosta toga ostaje izvan državnog dohvata zbog niske razine komunikacija i slabe djelotvornosti aparata. Birači, ako postoje, bilo da ih čine samo pripadnici bogatih i moćnih skupina ili i pripadnici širih društvenih slojeva, imaju mali utjecaj na državnu politiku. Velike novčarske, trgovačke, vjerske i informativne organizacije više utječu na autokrata i državni aparat zato što su birači najčešće podanički usmjereni, slabo informirani i manipulirani (vidi sl. 6.).

Model totalitarnoga političkog sustava razlikuje se od modela autokratskog sustava po razvijenijim sredstvima vladanja i većem korištenju ideološke propagande i manipulacije. Nadmoćna politička organizacija (stranka) vlada društvom preko postavljenih državnih funkcionara i izvršnog aparata, ali i preko masovnih političkih organizacija te preko nadzora i utjecaja koji obavlja u privrednim organizacijama i teritorijalnim zajednicama, kao i među biračima. Vladajuća stranka zajedno s državom prodire u sve segmente društva i postavlja vodeće ljude i ciljeve (v. sl. 7.).

U modelu koji pokazuje odnos između društvenog i političkog sustava, središnje mjesto ima uspostavljena i održavana povezanost građana i državne strukture te međudjelovanje i penetracija raznih sustava koji sastavljaju društveni sustav. Pomoću moći koju iskažu građani na izborima,

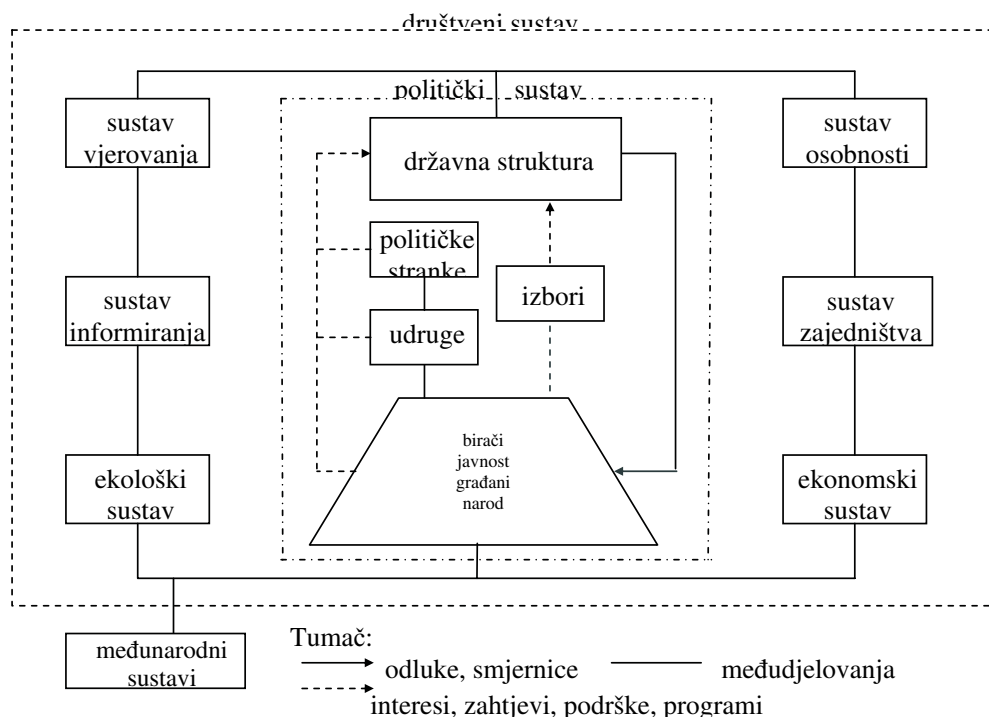
Slika 6. Model autokratskoga političkog sustava

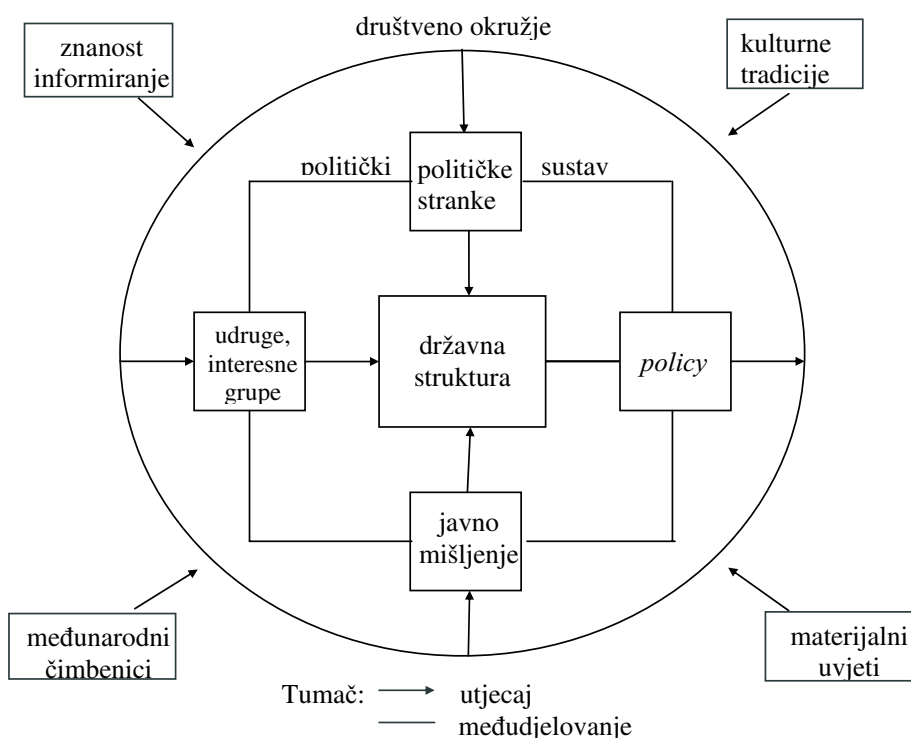
Slika 7. Model totalitarnoga političkog sustava

konstituiraju se osnovni funkcionari i programi političkog sustava, koji povratno djeluju na ostale sustave u društvu, kao što prethodno politički sustav trpi stalne utjecaje ostalih sustava, pogotovo međunarodnih (v. sl. 8.).

Model demokratskoga političkog sustava pokazuje politički sustav kao društveni subjekt s identitetom i granicama, kao subjekt koji djeluje u ocrtanom društvenom okružju i koji ima određene dijelove. Središnji dio je državna struktura na koju

Slika 8. Model relacija društvenog i političkog sustava

Slika 9. Model demokratskoga političkog sustava između izbora

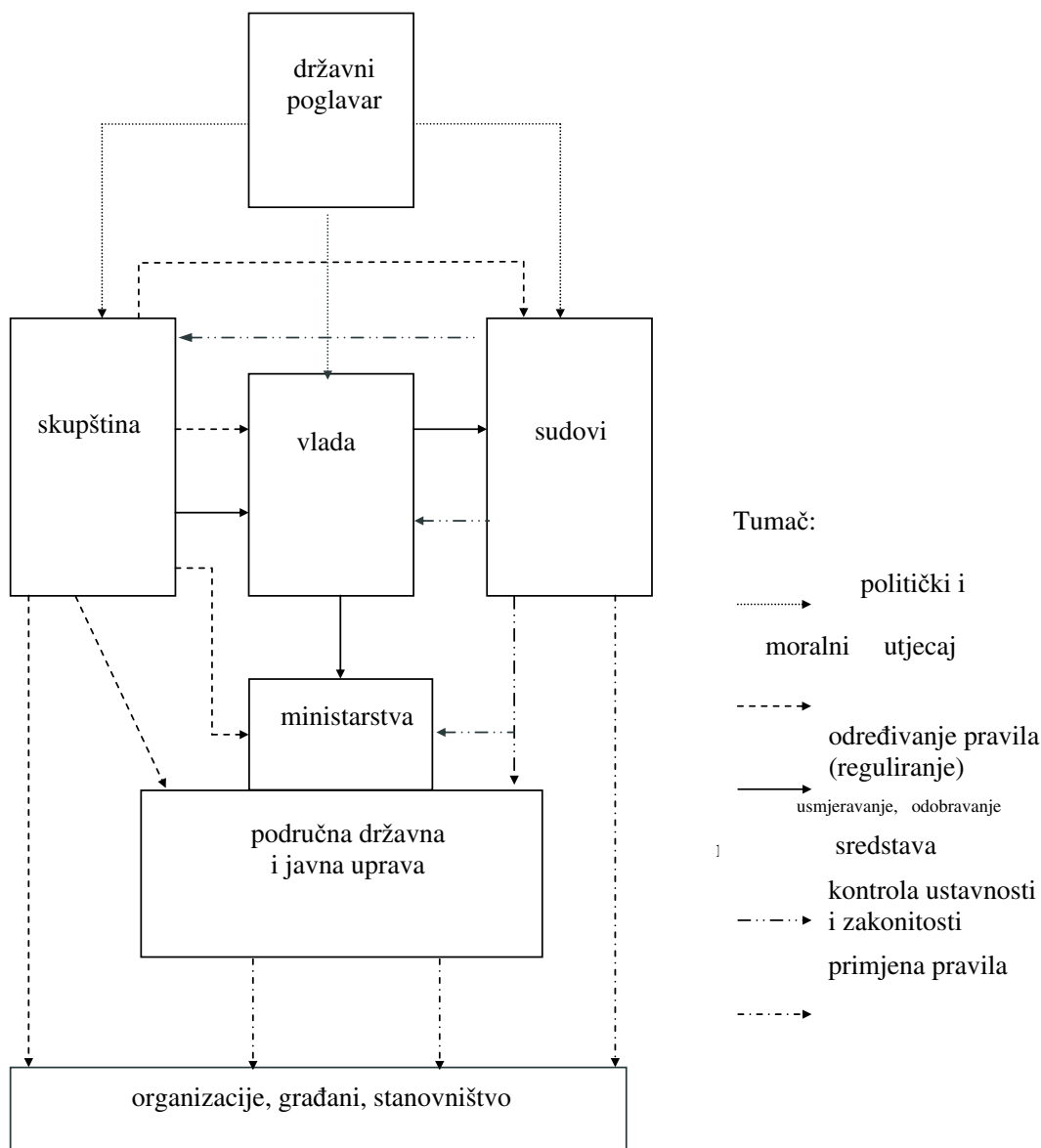

iz društvenog okruţja utječu stranke, udruţenja, interesne grupe i javno mišljenje, a iz koje izlazi sadržajno i efektivno djelovanje (policy) prema okruţju (stanovništvu). Na okruţje u općem smislu utječu međunarodni, materijalni, tradicijski i informativni čimbenici (v. sl. 9.).

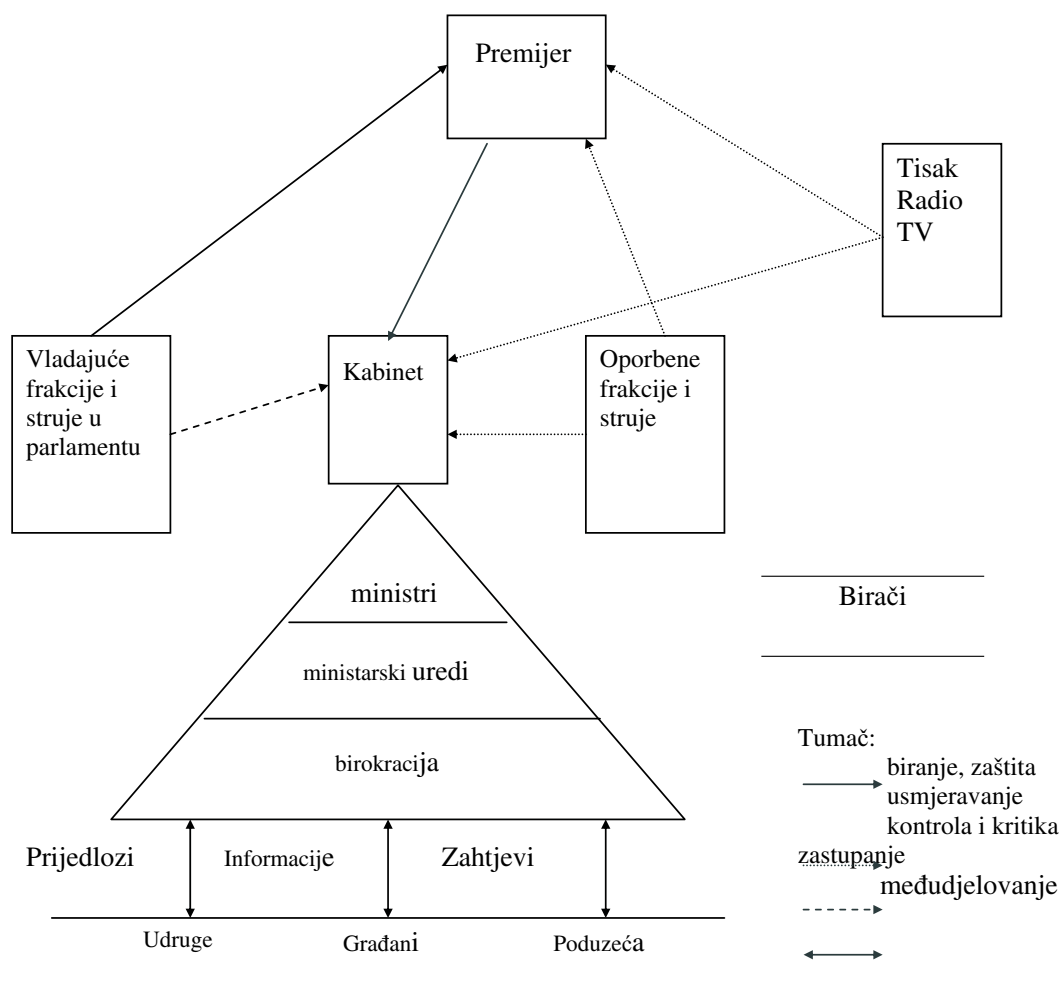
Model demokratske državne strukture pokazuje državna tijela s podijeljenim područjima djelovanja i ovlastima te međusobnom kontrolom. Model je koncipiran prema strukturi i funkcioniranju parlamentarnog sustava. Drţavni poglavar ima moralni utjecaj, skupština određuje opća pravila svima, vlada operativno usmjerava, određuje i daje sredstva, a sudovi kontroliraju zakonitost i ustavnost i primjenjuju pravila. Uprava provodi

politiku vlade, primjenjuje pravila i rješava probleme pojedinaca (v. sl. 10.).

Model funkcioniranja parlamentarnoga političkog sustava pokazuje središnju ulogu premijera i kabineta vlade, koje su izabrani od vladajućih frakcija u parlamentu, a frakcije su opet u određenom rasporedu izabrane voljom birača. Oporbene frakcije u parlamentu kontroliraju i kritiziraju vladu. Birači u obliku javnog mišljenja i preko masovnih medija također kontroliraju premijera, kabinet, ministre i birokraciju. Druga linija povezanosti izvršne vlasti i društva ide preko prijedloga, informacija i zahtjeva koje međusobno upućuju državna birokracija, s jedne, i udruge, građani i poduzeća, s druge strane (v. sl. 11.).

Slika 10. Model demokratske državne strukture

Slika 11. Model parlamentarnoga političkog sustava
 Izvor: Prilagođeno prema: Hartmann, 2000:75 i 82.

Zaključak

Društvo u kojem se uspostavlja politički sustav može biti više tradicionalno s minimalnom diferencijacijom i više moderno s razvijenom diferencijacijom. Tip zapadnih demokratskih političkih sustava nastaje na diferenciranim sustavima vjerovanja, zajedništva, ekonomije i politike. Između tih sustava događa se interpenetracija. Zona interpenetracije ključna je za stvaranje građanskog društva kao osnovice

demokracije. U zoni interpenetracije stvara se građansko društvo kao niz svojevrstnih spojeva etike i utilitarizma, računice i politike, vjerovanja i moći, moći i općeg prava. U tom društvu gubi se partikularno zajedništvo, nepisana običajnost, izravne veze i neposredno odlučivanje.

Oblike modela političkog sustava konstruirali smo nastavljajući na dostignuća Ch. Montesquiea, T. Parsonsa, D. Eastona, G. Almonda i drugih. Model zadržava vezu s činjenicama i izražava bitne

sustavne odnose i interakcije. To kod političkog sustava znači djelovanja i povratne vezanosti kako državne vlasti s društvom, tako i političkog sustava s drugim društvenim sustavima. To dalje znači razlikovanje sustava s nekontroliranom i jedinstveno usredotočenom moći te sustava s kontroliranom i podijeljenom moći. Sve to iskazuje se u šest modelskih oblika. U modelu autokratskog i totalitarnoga političkog sustava na čelu države je autokrat ili politička stranka, i oni određuju ciljeve i ponašanja većine pripadnika društva s vrlo ograničenim povratnim utjecajem. U modelu demokratskoga političkog sustava međudjelatni društveni podsustavi su preko izbora i drugih kanala u višestrukoj komunikaciji s državom i drugim akterima političkog sustava. Model demokratskoga političkog sustava sastoji se od državne strukture na koju utječu političke stranke, udruge, interesne skupine i javno mišljenje, a država djeluje na društveno okruženje

preko *policy*-funkcija svojih tijela i agencija te na druge načine. Demokratskom političkom sustavu odgovara model državne strukture s podijeljenom vlasti između skupštine, vlade i sudova te s njihovim međusobnim utjecajem i nadziranjem. Model parlamentarnoga političkog sustava ističe dvije detaljnije razložene linije povezanosti državne strukture i društva. Prva je linija svakodnevno djelovanje (prijedlozi, informacije, zahtjevi) između udruga, građana i poduzeća, s jedne, i državne birokracije, s druge strane. Druga je linija kritika koju oporba i masovni mediji svakodnevno upućuju vladi, a vlada ih mora bar djelomično uvažavati kako bi ostavila povoljan dojam na birače.

Bilješke

- /1/ Montesque: *O duhu zakona*, tom. I., F. Višnjić, Beograd, 1989., str. 36.- 76.
- /2/ Biličić Mijo: *Moderno društvo i politički sustavi*, FPS, Rijeka, 1991., str. 81- 83.
- /3/ Parsons T.: *The system of modern societies*, Englewood Cliffs, 1971., str. 3-23.
- /4/ Parsons T., Shils E: Values, motives and systems action, u: *Toward a general theory of action*, Harvard University Press, Cambridge, 1951., str. 3-25., 53-109.
- /5/ Münch Richard: Über Parsons zu Weber. Von der Theorie der Rationalisierung zur Theorie der Interpretation, u: Spondel W., Seyfarth C.: *Max Weber und die Rationalisierung sozialen Handelns*, Enke Verlag, Stuttgart, 1981., str. 129-137.
- /6/ Parsons T., Smelser N.J.: *A systems analysis of political life*, New York, 1956., str. 104-113., 143-175.
- /7/ Easton David: *A systems analysis of political life*, New York, 1965.
- /8/ Garzon Valdes Ernesto: *Die Stabilität politischer Systeme. Analyse des Bigriiffs mit Fallbespielen aus Latinamerika*, Freiburg, 1988.
- /9/ Almond G., Powell G. B., Mundt R. J.: *Comparative politics. A theoretical framework*, New York, 1993.
- /10/ Heywood Andrew: *Politics*, Palgrave, New York, 2002.
- /11/ ibidem, str. 39.

Literatura

1. Almond G., Coleman J.: *The politics of the developing areas*, Princeton, 1960.
2. Biele Peter, Wagner Christopher: Vergleichende Politikwissenschaft: Analyse und Vergleich politischer System, u: Mols M., Lauth H. J., Wagner C.: *Politikwissenschaft: Eine Einführung*, Paderborn, München-Wien-Zürich, 1994.
3. Hartmann Jürgen: *Westlicheregierungssysteme*, Leske und Budrich, Opladen, 2000.
4. Thiery Peter: Moderne politische Theorie, u: Mols M., Lauth H.J., Wagner C.: *Politikwissenschaft: Eine Einführung*, Paderborn, München-Wien-Zürich, 1994.